

Kultura Gradišćanskih Hrvata u Austriji

Frančević, Tin

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:141841>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-12**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet hrvatskih studija
Odsjek za kroatologiju

KULTURA GRADIŠĆANSKIH HRVATA U AUSTRIJI

Završni rad

Kandidat: Tin Frančević

Mentor: izv. prof. dr. sc. Marinko Vuković

Zagreb, 2023.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. STOGODIŠNJI HRVATSKO-TURSKI RAT	2
3. POVIJESNI TIJEK ISELJAVANJA HRVATA PREMA GRADIŠĆU	3
4. GRADIŠĆE.....	3
5. KULTURA GRADIŠĆANSKIH HRVATA	4
5.1. MATE MERŠIĆ.....	4
5.2. KULTURNE INSTITUCIJE GRADIŠĆANSKIH HRVATA	7
5.2.1. HRVATSKO ŠTAMPARSKO DRUŠTVO.....	7
5.2.2. HRVATSKI AKADEMSKI KLUB	8
5.2.3. ZNANSTVENI INSTITUT GRADIŠĆANSKIH HRVATA.....	8
5.2.4. HRVATSKI CENTAR.....	9
6. JEZIK GRADIŠĆANSKIH HRVATA.....	10
7. GRADIŠĆANSKI HRVATI DANAS	11
8. ZAKLJUČAK.....	13
9. LITERATURA	15

1. UVOD

U ovom radu govorit će se o povijesti te kulturi gradišćanskih Hrvata u Austriji, predstaviti će se osnovne informacije o Gradišću, razlozima iseljavanja i tijeku iseljavanja te kulturi i jeziku iseljenika. Dat će se i kratki osvrt na tamošnje Hrvate danas.

Kultura je pojam koji označava složenu cjelinu institucija, vrijednosti, predodžbi i praksi koje čine život određene skupine ljudi, a prenose se i primaju učenjem od starijih članova iste skupine. Važnost prenošenja kulture na nove generacije u iseljeništvu leži u tome da se ona nastavi i očuva, zajedno s jezikom i tradicijom nekog naroda.

Gradišće je pokrajina na jugu Austrije koja je ujedno i najmlađa savezna pokrajina, te se naziva i „Najmlađa austrijska pokrajina s više od 300 sunčanih dana.“¹ Površina pokrajine iznosi 3 965 četvornih kilometara s 288 229 stanovnika (2015.), dok hrvatsko stanovništvo u Gradišću broji 17 241 stanovnika što je prema popisu iz 2001. godine bilo 6,5% ukupnog broja stanovnika pokrajine.² Prema statističkim podacima broj Hrvata, gledano po uporabi govora, svake se godine smanjuje. Glavni grad Gradišća je Eisenstandt (Željezno), a Hrvati su zastupljeni u još oko pedesetak naselja, od kojih su neka: Pandorf (Parndorf), Pinkovac (Güttenboch), Veliki Borištof (Großwarasdorf), Štikapron (Steibrunn), Filež (Nikitsch), Stinjaki (Stinatz), Frakanava (Frankenau), Cindrof (Siegendorf) i brojna druga. U širem smislu naziv manjine, gradišćanski Hrvati, obuhvaća i Hrvate u susjednim područjima zapadne Mađarske i južne Slovačke (okolica Bratislave), donjoaustrijske Hrvate (uglavnom germanizirane), te moravske Hrvate.³ Na jugu pokrajine Hrvati govore štokavicom, sjevernije su kajkavci dok su na sjeveru, gotovo do Beča, naselja u kojima prevladava čakavsko narječje. Hrvati u Gradišću su jedna od najvećih zajednica Hrvata u iseljeništvu koja je opstala sve do danas. Zajednica nije izgubila svijest o podrijetlu te stoga održava svoja druženja, kulturno-umjetnička društva i svoje novine.

¹ „Službeni turistički portal“, bez dat. <https://www.austria.info/hr/turisticke-destinacije/savezne-pokrajine/gradisce>. Preuzeto 7. 8. 2023.

² *Hrvatska enciklopedija*, Gradišće. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=22977>. Preuzeto 8. 6. 2023.

³ *Hrvatska enciklopedija*, gradišćanski Hrvati. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=22976>. Preuzeto 8. 6. 2023.

Gradišćanski Hrvati uglavnom su vodili jednostavan, patrijarhalan život, bavili su se poljoprivredom, ratarstvom i stočarstvom, te se nisu miješali s tamošnjim austrijskim i mađarskim stanovništvom.⁴ Zbog toga su i uspjeli u potpunosti sačuvati matični hrvatski jezik, kulturu, tradiciju te svijest o svojoj pripadnosti hrvatskom narodu i „staroj domovini“. Može se reći kako su Hrvati u Gradišću svoj život započeli ispočetka i lagano ga gradili do danas, kada su sasvim uklopljeni u austrijsko društvo.

2. STOGODIŠNJI HRVATSKO-TURSKI RAT

Stogodišnji rat je naziv za niz sukoba između Hrvatskog Kraljevstva i Osmanskog Carstva nazvan i „mali rat“. Započinje s porazom Hrvata na Krbavskom polju 1493. godine, što se uzima kao početak stogodišnjeg obrambenog rata hrvatskih zemalja protiv Turaka. Hrvati su kroz period od stotinjak godina izgubili velike dijelove svoga teritorija. Preostali neosvojeni teritorij Hrvati su nazivali „ostatkom ostataka nekadašnjeg Hrvatskog Kraljevstva“. U jesen 1593. godine stizale su vijesti kako Turci kreću prema Zagrebu. Građani Zagreba bili su spremni predati grad bez ikakve borbe. Za to vrijeme 10 000 turskih vojnika pljačkalo je u blizini Zagreba, no nikada se nisu usudili napasti grad. Ubrzo nakon toga počeli su se povlačiti zbog nestašice hrane.⁵

Postoji i urbana legenda koja povezuje Turke i kulu Lotrščak: „Bilo je točno podne kada su Turci bili nadomak Zagreba, tek preko rijeke Save, kada je paša očekivao svoj ručak – pijetla. Kuhar je laganim korakom nosio tu deliciju na već pripremljeni stol u turskom taboru, kad ono – BUM! Pucanj iz Gričkog topa uništio je ručak paši, što je izbezumilo Turke i natjeralo ih na bijeg. Prema toj legendi, to je razlog zašto se svaki dan u Zagrebu oglasi Grički top točno u podne.“⁶

⁴ Pavličević, D. (1973). Gradišćanski Hrvati, izdanje Čakavskog sabora, Zagreb, 1973, str. 337, 3 karte i 20 slika. *Časopis za suvremenu povijest*, 5 (2), 156.

⁵ Klindić, I. (2021). Zanimljiva legenda o tome kako je okončan dugi i teški Stogodišnji hrvatsko-turski rat. Preuzeto 27. 8 2023. s <https://licegrada.hr/zanimljiva-legenda-o-tome-kako-je-okoncan-dugi-i-teski-stogodisnji-hrvatsko-turski-rat/>

⁶ Klindić I. (2021), isto.

3. POVIJESNI TIJEK ISELJAVANJA HRVATA PREMA GRADIŠĆU

Povijesni podaci kazuju da su iseljavanja s područja hrvatskih zemalja počela već od kraja 15. i početkom 16. stoljeća, kada su se mnoge europske države našle na udaru turskih osvajanja. Prema podacima povjesničara Mirka Valentića⁷ u tome se razdoblju u nekoliko valova odselilo između 150 i 200 tisuća Hrvata. No ni danas nije moguće u potpunosti odrediti točan broj tih iseljenika. Iseljivali su najčešće prema Kranjskoj, Štajerskoj, zapadnoj Ugarskoj, Donjoj Austriji, Slovačkoj i Moravskoj. Uzroci iseljavanja se mogu podijeliti u tri glavne skupine: snažni i dugotrajni osmanski pohodi, rast agrarne potrebe i djelatnosti u Austriji (njenom donjem dijelu), te utjecaj i politika plemstva u Hrvatskoj.

Rezultat ova tri glavna čimbenika bilo je masovno iseljavanje s cijelog teritorija Hrvatske. Tadašnji su hrvatski iseljenici bili dobrodošli. Austrijske su vlasti bile vrlo zainteresirane za Hrvate koji su imali iskustva u ratovanju s Turcima.⁸ Hrvati su se iseljivali uglavnom iz područja Like, Krbave, zapadne Bosne, Korduna, Banovine i Gorskog kotara te Slavonije, a najviše ih se uselilo na područje zapadne Ugarske, te Kranjske, Koruške, Štajerske, Slovačke i Moravske. Manji se broj doselio u dolinu Kupe pokraj Čabra i Broda na Kupi, te u primorske utvrde od Senja do Rijeke.⁹

4. GRADIŠĆE

Naziv Gradišće se prvi puta pojavljuje 1921. godine. Hrvatsku inačicu imena dao mu je Mate Meršić Miloradić. Nakon što se dogodila podjela područja zapadne Ugarske između Austrije i Mađarske, nakon nestanka Austro-Ugarske, Mate Meršić Miloradić 1921. godine dao je prijedlog da se to područje na kojem žive iseljeni Hrvati nazove „Gradišće“. Taj je naziv od tada ušao u svakidašnji govor kao etnonim.¹⁰ U to je vrijeme njegova pjesma „Hrvat mi je otac i Hrvatica mat“ postala himna gradišćanskih Hrvata.¹¹ To je osobiti dokaz koliko je on bio voljen i cijenjen pjesnik među hrvatskim iseljenicima i koliko je snažno naglašavao domoljublje u svom pjesništvu.

⁷ Valentić, M. (1977). Obilježja povijesnog razvitka Gradišćanskih Hrvata. *Časopis za suvremenu povijest*, 9 (1), 95.

⁸ Isto, 97.

⁹ *Hrvatska enciklopedija*, gradišćanski Hrvati.

¹⁰ *Hrvatska enciklopedija*, isto.

¹¹ *Hrvatska enciklopedija*, Meršić Miloradić, Mate. <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=40248>.

Preuzeto 10. 6. 2023.

5. KULTURA GRADIŠĆANSKIH HRVATA

Gradišćanski Hrvati su jedinstvena skupina, posebnog etno-kulturalnog identiteta, rano izdvojena iz matične države.¹² Spoznaja da su doseljenici u tuđoj zemlji nije ih nimalo ograničavala ni sprječavala da nastave svoj život. Ubrzo su krenuli obrađivati vinograde, baviti se trgovinom, te razvijati njima važne obrte u primarnom sektoru, kao i u dijelu sekundarnog sektora, primjerice kao postolari, kolari, krojači i kovači.¹³

5.1. MATE MERŠIĆ

Ovaj gradišćanskohrvatski svećenik, znanstvenik i književnik rođen je u Frakanavi 19. rujna 1850. godine. Završio je studij teologije te bio župnik u Hrvatskoj Kemlji sve do svoje smrti 15. veljače 1928. godine. Uz svećeništvo bavio se filozofijom, geometrijom, sociološkim pitanjima te prirodoslovnim temama. Naime, njegova znanstvena djela nikad nisu valjano znanstveno analizirana, dok je veliku pažnju privuklo njegovo pjesničko djelovanje. Najopširnije djelo mu je „Modernes und Modrises“ (Moderno i gnjilo) u kojemu raspravlja o svim svojim razmišljanjima i zanimanjima.¹⁴

Književnošću se počeo baviti kasno, u svojoj 52. godini. Na početku pjesničke karijere dodao si je pjesničko ime „Miloradić“ što u prijevodu znači rado, ljubavlju, milo raditi. Sadržajno njegove pjesme obrađuju domoljubnu tematiku. Kako je naveo Nikola Benčić: “Sadržajno se bave rodoljubljem i odanim, smjernim, da ne kažemo, pokornim služenjem narodu, koju zrelost, čini se, postiže čovjek u kasnijim godinama, da zavikne „na noge, na noge, posljednja je dob!, da bodri, poziva, ali i bičuje, opiše ljepote, ali i oprečnosti. Piše o sebi, svojim, kao da su mu pjesme neka vrsti ispovijedi, svjedočanstva vremena i okolnosti. Neke od pjesama su isključivo lirske i oponašaju narodnu poeziju.“¹⁵ Njegova je pjesma „Hrvat u Gradišću“ postala himna svih gradišćanskih Hrvata.

¹² *Hrvatska enciklopedija*, gradišćanski Hrvati.

¹³ *Hrvatska enciklopedija*, isto.

¹⁴ Benčić, N., *Književnost gradišćanskih Hrvata od XVI. stoljeća do 1921.*, str. 305.

¹⁵ Benčić, N., isto, str. 307-308.

*Hrvat su moj otac
I Hrvatica mat,
A ja sam njeva krv
I vjerni sin Hrvat!
Za moj hrvatski rod
Ću živit, ću umrit,
Zakriknut ću hura,
Da čuje cijeli svit!*

*Poziva me German,
Poziva i Madjar,
Da stupim k njim va roj,
Va tudji kolobar.
To je zlamenja dost,
Da nismo nigdori.
Ne trži se zis tim,
Ča trštva vridno nij!*

*Ne kupi se Cigan,
Ne kupi se ni Žid!
Hrvata kupte si,
Hrvat je svim profit!
Pridat ću jednu rič:
Ki je Judašević,
Ki vam se kupit da!*

*Ča sam, to sam: Hrvat,
A Slav mi je rođjak;
Ki neće bit, ča je,
Lažac je i bedak!*

*Prodat se ja ne dam,
Pozivam sve va roj:
Hura, Hrvati smo,
Hura, k svojemu svoj!*

*Va slogi najde moć
I rast će mala stvar;
Nesloga zruši tron,
Narode i oltar!
Ki nam raskala moć
I sprši mali broj,
Proklet mu budi glas,
Izrod je, smrad i gnjoj!*

*Gradišće nam je dom
Uz nimški ocean,
Na njem je mjesta dost
Za naš maljacki stan!
Koliko smo, to smo,
Nek mali roj i broj,
Hura, Hrvati smo,
Hura, k svojemu svoj!¹⁶*

Osim lirskih pjesama napisao je i nekoliko epskih djela i budnica, anegdota, šala i „jački“(pjesama) religiozne tematike. Objavio je *Nauk katoličansko-keršćanske viere, za selske ljude i škole* (1902), *Slovnícu hervatskoga jezika za selske škole*, prevodio S. Petófiija, M. Vörösmartyja, Tomu Kempenca, A. S. Puškina, a njegove *Zibrane jačke s kimi je va ljubavi zabavljaj i pokaral svoju braću Hrvate* doživjele su tri izdanja. Njegova se književnost očituje i u narodnim usmenim pjesmama: „*Jelena, Jelena, jabuka zelena! Jošće nisi zrela, niti su juvena, Neg ti budeš zrela, v pravi čas trgana (...)*“, te u dječjim zagonetkama i brojalicama: „*Moja guska ima*

¹⁶ Meršić Miloradić, M., *Jačke*, str. 115.-116.

devet jaj' zem si jedno pa puoj van“.¹⁷ Trudio se promicati i modernizirati hrvatski jezik među gradišćanskim Hrvatima, a njegovo djelovanje smatra se činom jezično-kulturnog, političkog i književnog jačanja gradišćanskohrvatskog nacionalnog identiteta.

5.2. KULTURNE INSTITUCIJE GRADIŠĆANSKIH HRVATA

5.2.1. HRVATSKO ŠTAMPARSKO DRUŠTVO

Porastom broja gradišćanskih Hrvata pojavila se potreba za osnivanjem kulturnih institucija gradišćanskih Hrvata. Tako je 1947. godine osnovano Hrvatsko nakladno društvo. Iste je godine pokrenut i tjednik pod imenom „*Naš tjednik*“, a podnaslov je glasio „*Neovisni glasnik Gradišćanskih Hrvata*“.¹⁸ Godine 1960. Hrvatsko nakladno društvo je postalo Hrvatsko štamparsko društvo, te je tako i „*Naš tjednik*“ promijenio ime u „*Hrvatske novine*“ koje izlaze i danas.¹⁹ U sklopu Hrvatskog štamparskog društva djeluju Hrvati raznih političkih i društvenih opredjeljenja s ciljem „...da tradiraju hrvatsku rič i kulturu a da ujedno i potpomažu u produciranju novih produktiv i tim potpomažu napredovanje razumijevanje nove svisti i novog samorazumivanja, samopouzdanosti Gradišćanskih Hrvatov.“²⁰ Cilj djelovanja Hrvatskog štamparskog društva je informiranje gradišćanskih Hrvata na hrvatskom jeziku, širenje književnosti na materinskom jeziku, produciranje i širenje audio-vizualnih sredstava na hrvatskom jeziku, te različite mjere za očuvanje i razvoj hrvatske kulture i identiteta u javnom i privatnom životu.²¹

¹⁷ Ritig-Beljak, Nives (1995). Pregled usmene književnosti. U: *Zbornik radova, Povijest i kultura Gradišćanskih Hrvata*. Kampuš I. (ur.), str. 341.

¹⁸ Matijašec, P. (2016). *Uloga gradišćanskohrvatskih udruga u očuvanju hrvatskog jezika i kulture u Austriji* (Diplomski rad). Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, str. 12.

http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/8646/1/Diplomski%20rad_Patricija%20Matijašec.pdf. Preuzeto 22. 7. 2023.

¹⁹ Isto, str. 13.

²⁰ Hrvatsko štamparsko društvo, (bez dat.). *Tajednik Gradišćanskih Hrvatov-Hrvatske novine*. Preuzeto 23. 7. 2023. s <https://hrvatskenovine.at/o-nama>

²¹ „Hrvatsko štamparsko društvo“, isto.

5.2.2. HRVATSKI AKADEMSKI KLUB

Godine 1947. pojavila se ideja hrvatskih studenata i akademičara o organiziranju raznih tečajeva, radionica, predavanja i diskusija na temu gradišćanskih Hrvata te njihova jezika i kulture. Tako se već 1948. godine osnovao Hrvatski akademski klub. Iste se godine započelo s predavanjima, zabavama i tečajevima hrvatskog jezika, iz razloga što se u gimnazijama nije mogao učiti hrvatski jezik, već samo njemački kao službeni jezik u Austriji. Austrijski državni ugovor iz 1955. godine u kojemu su opisana prava gradišćanskih Hrvata daje sasvim novi cilj Hrvatskom akademskom klubu. Ugovor čuva sva prava za opstanak hrvatske narodne manjine u Gradišću. Hrvatski akademski klub pokrenuo je 1957. godine svoj časopis za politiku i kulturu „*Novi Glas*“. Također je Klub počeo djelovati i u dramskom sektoru s predstavama „*Umišljeni betežnik*“ i „*Hiža Drašković*“. Godine 1963. svoj program proširuju i folklornim i tamburaškim djelovanjem.²² Desetak godina kasnije, 1973. godine, organiziran je međunarodni znanstveni skup „*Symposion Croaticon*“ u Beču, povodom 25 godina djelovanja Hrvatskog akademskog kluba. Cilj je skupa bila analiza pozicije hrvatske manjine. Hrvatski akademski klub je 1987. godine pokrenuo peticiju za izradu i postavljanje dvojezičnih naziva u gradišćanskim mjestima. Nakon peticije Hrvatski akademski klub je dobio veliku pažnju javnosti. Uz pritisak iz Europske unije i angažman Hrvatskog akademskog kluba, 2000. godine su u cijelom Gradišću postavljene dvojezične ploče.²³

5.2.3. ZNANSTVENI INSTITUT GRADIŠĆANSKIH HRVATA

Zadatak instituta je istraživanje kulturnih, društvenih, gospodarskih, pravnih i političkih pitanja gradišćanskih Hrvata. Institut se bavi prikupljanjem dokumentacije, povijesnih materijala, pripremom rezultata istraživanja, te suradnjom s ostalim znanstvenim institucijama koje se bave sličnim pitanjima. Članom Instituta može postati svatko tko se zalaže za opstanak i razvitak etničkog identiteta gradišćanskih Hrvata te opću društvenu ravnopravnost i priznanje jezično-kulturne zajednice hrvatske manjine u Gradišću.²⁴

²² „Hrvatski akademski klub“, 2023. <https://www.hakovci.org/hr/geschichte/>. Preuzeto 24. 7. 2023.

²³ Matijašec, str. 15.

²⁴ „Znanstveni institut Gradišćanskih Hrvatov“, bez dat. <https://www.zigh.at/kulturna-nagrada-gradiscanskih-hrvatov/>. Preuzeto 24. 7. 2023.

Od 1991. godine, od kada je prvi puta dodijeljena, uručuje se „*Kulturna nagrada Gradišćanskih Hrvatov*“. Uz priznanje se dodjeljuje i brončana skulptura iz radionice gradišćanskohrvatskog kipara Tome Rešetarića. Ujedno je ovo i najviša nagrada gradišćanskih Hrvata. Kriteriji po kojemu se nagrada dodjeljuje je taj da osoba ili institucija mora djelovati na korist kulture gradišćanskih Hrvata. U izbor za nagradu mogu biti uključeni i ostali članovi manjinskih zajednica na prostoru Gradišća i Austrije koji ispunjavaju kriterije. Dostignuća za koja se dodjeljuje nagrada su: očuvanje jezika, književnost, folklor i koreologija, narodna glazba, klasična glazba, crkveno-vjersko područje i školsko područje.²⁵

5.2.4. HRVATSKI CENTAR

Hrvatski centar je krovna institucija koja služi širenju jezika i kulture hrvatske manjine u Austriji, te širenju intelektualnih veza s domicilnim stanovništvom i ostalim manjinskim grupama u Austriji. Osiguravaju široku ponudu kulturnih, obrazovnih, informativnih i zabavnih sadržaja za sve dobne skupine. Od samog osnivanja 1994. godine Centar nastoji graditi partnerske veze sa susjednim zemljama te ostalim europskim državama, posebice onima u kojima ima Hrvata. Kao intelektualna ustanova u cilju im je omogućiti razne razmjene umjetnika, učenika, studenata i znanstvenika. Hrvatski centar smatraju kao „... je tulikaj mjesto kontaktov i mjesto za dobivanje informacijov o etnički i manjinski pitanji, a redovito ga poišću studenti i grupe profesorov, kako iz same Austrije, tako i iz inozemstva“.²⁶

Hrvatski centar ima mnoge funkcije, a neke od glavnih se smatraju: kulturni centar (mjesto za kulturne događaje), informativni centar (mjesto za postavljanje pitanja i davanje informacija o gradišćanskim Hrvatima u Austriji, te i o cijeloj narodnoj grupi), obrazovni centar (tečajji za djecu i odrasle, radionice i seminari), biblioteka (knjižnica umrežena s Austrijskom nacionalnom knjižnicom), centar komunikacije (sastanci Hrvata, održavanje hrvatskih manifestacija), centar udruga (objedinjuje sve udruge gradišćanskih Hrvata sa sjedištem u Beču), medijski centar (redakcije časopisa, novina i internetskih servisa), centar politike (manjinske politike, povezivanje s ostalim organizacijama) i kao centar opće administracije i upravljanja, koordinacije svih udruga, projekata i aktivnosti. Neke od istaknutijih i zanimljivijih aktivnosti koje centar provodi su

²⁵ „Znanstveni institut Gradišćanskih Hrvatov“, isto.

²⁶ „Hrvatski centar“, bez dat. <https://www.hrvatskicentar.at/o-nami>. Preuzeto 25. 7. 2023.

biblioteka, Čuvarnica (dvojezična dječja grupa), jezični tečaj za djecu i odrasle, razne publikacije, Klub seniora, zbor, glazbene i folklorne grupe, adventski sajam, svete mise, Hrvatski bal u Beču, te najam prostora za gradišćanskohrvatske umjetničke i znanstvene skupove. Članom Hrvatskog centra može postati svatko. Članovi su podijeljeni u redovne članove, potpirujuće članove i sponzore. Pristupnica se ispunjava osobno u prostorima centra, putem mrežne stranice, te uplatom godišnje članarine.²⁷

6. JEZIK GRADIŠĆANSKIH HRVATA

Pri određivanju nacionalne pripadnosti jezik se uzima kao jedan od važnijih kriterija. Može se reći kako je jezik zapravo element i odraz čovjekova identiteta. Jezik ima sposobnost da drugi članovi društva prema njemu mogu identificirati i kategorizirati pojedinca. Jezični identitet odlikuje se dinamičnošću te je sklon raznim promjenama kroz određeno vrijeme. „Identitet se pojedinca tako definira kao jezično simbolička struktura koja se odlikuje promjenama i na kojoj se stalno radi, a pomoću koje sami sebe razumijevamo u različitim područjima života te pomoću kojega se pokušavamo sporazumijevati kako bismo mogli djelovati i orijentirati se u prostoru i vremenu.“²⁸

Jezični i kulturni identitet očuvao se i održao kroz razne kulturne i društvene institucije i religiju. Dolaskom u novu zemlju, iseljenici su se susreli s novim jezikom. Ovisno o dobi u kojoj su preselili u različitoj mjeri su ovladavali novim jezikom. Hrvatski jezik ostao im je kao glavni za sporazumijevanje unutar obitelji, to jest obiteljski jezik. Svakoju idućoj generaciji hrvatski će biti nasljedni jezik. Važno je napomenuti kako je u Austriji službeni jezik njemački, koji je novim generacijama postajao materinim jezikom kojim se koriste u svakodnevnom životu van svojih obitelji.

Gradišćanskohrvatski jezik nastavni je jezik u dvojezičnim školama, kao i u drugim školama u Gradišću gdje je hrvatski također jedan od jezika koji se mogu izabrati za učenje. Gradišćanskohrvatski je i službeni liturgijski jezik Katoličke crkve u gradišćanskih Hrvata. Ujedno je i jezik gradišćanskohrvatskog tiska, književnosti i kazališta. Zbog toga se pisana djela na tom

²⁷ „Hrvatski centar“, isto.

²⁸ Piškorec, V. (2007). Narativni identitet u jezičnobiografskim intervjuima. U: *Jezik i identiteti*, Granić, J. (ur.) Zagreb: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, str. 459.

jeziku ne smatraju dijalektalnom književnošću već književnošću na gradišćanskohrvatskom književnom jeziku.²⁹ Radi odvojenosti od matičnog naroda gradišćanski su Hrvati, počevši od 16. stoljeća, razvijali svoj književni jezik s čakavskom osnovicom. Uz čakavsku osnovicu u manjem se broju pojavljuju i elementi štokavštine i kajkavštine isprepleteni zajedno s njemačkim posuđenicama.

7. GRADIŠĆANSKI HRVATI DANAS

Prema raznim procjenama i popisima Hrvata u Austriji danas ima oko 50 000. Godine 1976. donesen je zakon o manjinama u Austriji. Prema tom zakonu Hrvati su priznati kao jedna od manjina koja postoji u Austriji, a prema tom zakonu svoja prava mogu ostvarivati isključivo na teritoriju Gradišća. Tim zakonom Austrija se obvezuje na zaštitu manjinskih prava Hrvata, kao i na zaštitu manjinskih prava koruških Slovenaca.³⁰ Prema popisu stanovništva iz 2001. godine čak 19 374 Hrvata u Gradišću se izjasnilo kako im je materinji jezik gradišćanskohrvatski.³¹ Unatoč svim velikim i brojnijim kulturama i jezicima koji ih okružuju, Hrvati u Gradišću uspijevaju sačuvati originalna narječja svih hrvatskih regija. Takozvani „gradišćanskohrvatski“ objedinjuje sve naglaske i govore, odnosno sadrži segmente kajkavštine, čakavštine i štokavštine. U današnje vrijeme Hrvati se nalaze u tridesetak sela diljem Austrije, gdje su najčešće prepoznati po svojoj kulturi i tradiciji. Kroz mnoge godine Hrvati nisu osnivali samo udruge za druženje i sport, nego i udruge za pomoć tek pristiglim Hrvatima. Osnivali su i znanstvene udruge kao što su Hrvatski centar u Beču, Znanstveni institut Gradišćanskih Hrvatov u Trajštofu, te brojne druge udruge.

U Beču i Gradišću osnovani su i vrtići na hrvatskom jeziku, kako bi se očuvao jezik stare domovine. Na taj način djeca od najranije dobi govore i uče na hrvatskom jeziku. Na području Austrije gdje obitavaju Hrvati i nastava u školama se izvodi na hrvatskom jeziku, a za one koji žele učiti oba jezika, na raspolaganju su i dvojezične škole kao ona u Velikom Borištofu. U akademskoj godini 2017./2018. u Pedagoškoj višoj školi Gradišće moguće je i studirati hrvatski jezik. Vrlo je važno spomenuti da su danas mnogi poznati i uspješni glumci, sportaši, političari,

²⁹ Ivančan, I. (2021). *Gradišćanski Hrvati – povijest, kultura i govor* (Diplomski rad). Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija, str. 27.

³⁰ „Središnji ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske“, bez dat. <https://hrvatiizvanrh.gov.hr/hrvati-izvan-rh/hrvatska-manjina-u-inozemstvu/hrvatska-manjina-u-republici-austriji/737>. Preuzeto 24. 7. 2023.

³¹ „Središnji ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske“, isto.

glazbenici, književnici, svećenici i gospodarstvenici u austrijskom društvu hrvatskog podrijetla. Primjerice hrvatskog su podrijetla: Nikolaus Berlakovich (političar), Paul Blaguss (poduzetnik), Rudolf Buczolich (glumac), Norbert Darabos (političar), Julia Dujmovits (sportašica), Jožef Ficko (pisac), Andreas Ivanschitz (nogometaš), Stephan Laszlo (prvi biskup Eisenstadta) te još preko dvadesetak poznatih i javnih lica austrijske televizijske i sportske scene. Gradišćanski Hrvati se zalažu za integraciju u društvo, ali nipošto asimilaciju. Oni tvrde da je danas opasnost od asimilacije veća nego ikad prije, zbog toga što brojni ljudi nemaju posao u mjestu gdje stanuju i moraju putovati u veće gradove. Jedan od većih problema je i što se mladi ne vjenčaju za Hrvate nego Austrijance ili ostale nacionalnosti, čime automatski slabi i zajednica, te sama hrvatska kultura i tradicija.³²

Vodeća i najbitnija manifestacija gradišćanskih Hrvata zasigurno je Hrvatski bal. Tradicionalno se održava u Parkhotel Schönbrunnu te se na balu slušaju hrvatske pjesme. Tu nastupaju hrvatski zborovi, bendovi, te Revijski orkestar Zagrebačke filharmonije. Na balu sudjeluju brojna poznata lica hrvatske estrade.³³ Balu nazoče mnogi austrijski i hrvatski državnici te veleposlanici. Održavanje bala značajna je manifestacija naše manjine, te doprinosi očuvanju tradicije i kulture Hrvata koji žive izvan matične domovine.

Valja spomenuti i najbrojniju zajednicu, a to je Austrijsko-hrvatska zajednica za kulturu i šport. Ona je brojala gotovo 1000 članova i organizirala nogometne i šahovske turnire, te jednom godišnje i Hrvatski bal.³⁴ Vrlo bitnu ulogu odigrao je i Hrvatski povijesni institut koji je udomljavao i školovao brojne studente, osobito glazbenike, te je bio i dom brojnim znanstvenicima i stručnjacima. Mnogi hrvatski operni pjevači obilježili su kulturnu scenu Austrije, primjerice: Srebrenka Jurinac, Dragica Martinis, Đurđica Milinković, Biserka Cvejić. Ne smijemo zanemariti ni glazbenike: Berislava Klobučara, Milana Horvata, Mladena Bašića, Nikšu Bareza, Vjekoslava Šuteja i Rudolfa Klepača.³⁵ Tadašnje Štamparsko društvo je izdavalo i tjednik koji postoji i danas pod nazivom „Hrvatske novine“. Hrvati se ističu i raznim sportskim doprinosima i nagradama, pa tako moramo spomenuti Hrvatski sportski klub „Zrinski“, Feldkirch-Gisingen; Nogometni klub

³² Numanović, E. (2010). *Ranije smo se sramili što smo Hrvati. Danas je to druga priča!* <https://www.dw.com/hr/ranije-smo-se-sramili-što-smo-hrvati-danas-je-to-druga-priča/a-5164897>. Preuzeto 20. 7. 2023.

³³ Herek, S. (2020). *Hrvatski bal gradišćanskih Hrvata*. <https://matis.hr/dogadanja/hrvatski-bal-gradiscanskih-hrvata/>. Preuzeto 22. 7. 2023.

³⁴ Čizmić I., Sopta, M. i Šakić, V., *Iseljena Hrvatska*, str. 262.

³⁵ Čizmić I., Sopta M. i Šakić V., *isto*, str. 263.

„Branimir“, Bregenz; Nogometni klub „Neretva“, Dornbin; Hrvatski sportski klub „Posavina“, Nogometni klub „Galeb“, Nogometni klub „Zadar“, Lustenau; „Croatia“ Schwarts, Bregenz; NK Dinamo, Salzburg.³⁶ Jedan od značajnih promicatelja hrvatske kulture bio je i Egidije Ivan Živković (njem. Ägidius Johann Zsifkovics)³⁷, teolog iz zajednice gradišćanskih Hrvata, koji je kasnije postao i austrijski biskup.

8. ZAKLJUČAK

Gradišćanski Hrvati su velika manjinska skupina na području Austrije, koja njeguje svoju kulturu i tradiciju dugi niz stoljeća. Iako nisu otišli potpuno dobrovoljno, a ni „bezbolno“, oni su se kroz stoljeća života izvan domovine susretali s mnogim problemima koje su naučili rješavati i živjeti s njima. Neki od razloga iseljavanja bili su sukobi s Turcima i „Stogodišnji rat“, nezadovoljstvo tadašnjom politikom i ustrojstvom vlasti, te raznim obećanjima da će Hrvatima u novim zemljama biti bolje. Imali su veliku potporu Crkve i institucija, dok su brojne institucije i sami osnivali. U suživotu s domicilnim stanovništvom su unijeli brojne elemente kulture i tradicije matične domovine Hrvatske iz koje su došli. Kroz godine života u drugim zemljama gradišćanski Hrvati su se integrirali, ali ne i asimilirali u domicilno stanovništvo. Njihova kultura i tradicija zaštićene su zakonom koji ih štiti od asimilacije i nestanka. Veliku ulogu je odigrala i Crkva i svi njeni članovi. Ona kroz svoje djelovanje promiče kulturu i identitet Hrvata. Jedan od začetnika očuvanja kulture i tradicije gradišćanskih Hrvata bio je Mate Meršić Miloradić čije je domoljublje i cjelokupni rad prepoznat diljem Gradišća. Njegov su lik i djela osnaživali Hrvate da i u stranoj zemlji poštuju, cijene i održavaju svoju kulturu, tradiciju i baštinu. Njegove su budnice i domoljubne pjesme poticale gradišćanske Hrvate da svoje podrijetlo, kulturu i baštinu ponosno prenose na nove generacije koje odrastaju u Austriji. Svoju manjinsku kulturu njegovali su kroz razne sportske i kulturne priredbe. Na taj su se način družili ljudi iste nacionalnosti, razmjenjivali poznanstva i stvarali ugodu jedni drugima. Kroz stoljeća života u iseljeništvu gradišćanski Hrvati su se integrirali u austrijsko društvo tako da se ne ističu, ali uspijevaju zadržati svoju kulturu i jezik u svojim domovima, obiteljima i zajednicama. Može se zaključiti da se gradišćanskohrvatski jezik

³⁶ Čizmić I., Sopta M. i Šakić V., isto, str. 263.

³⁷ Šikić, T. (2020). *Hrvati u Austriji*. <https://glashrvatske.hrt.hr/hr/ljudi/hrvati-u-austriji-1892478> . Preuzeto 20. 7 2023.

razlikuje od hrvatskog ponajviše zbog osnovice na kojoj počiva, a to je čakavsko narječje, za razliku od hrvatskog koji počiva na štokavskom narječju i novoštokavskom dijalektu. Također se gradišćansko-hrvatski jezik kroz stoljeća mijenjao i prilagođavao, to jest miješao se s drugim jezicima, primjerice njemačkim, što je rezultiralo nastajanjem nekoliko desetaka dijalekata koje gradišćanski Hrvati koriste. Važno je napomenuti da se gradišćansko-hrvatski jezik priznaje kao takav te se koristi kao liturgijski jezik, jezik obrazovanja i jezik književnosti, odnosno sveukupne gradišćansko-hrvatske kulture uopće. Valja napomenuti i kulturne institucije koje su pomogle te i dalje pomažu u očuvanju hrvatskog jezika, kulture i tradicije. Hrvatski centar, Hrvatski akademski klub, Znanstveni institut Gradišćanskih Hrvatov samo su neke od institucija koje njeguju hrvatska obilježja na prostoru Austrije. One pružaju potporu gradišćanskim Hrvatima, te osnažuju veze među Hrvatima svojim manifestacijama, novinama, časopisima, školama, tečajevima te općim zalaganjem. Važnost prenošenja i isticanja hrvatske kulture među Hrvatima na prostoru Gradišća od velike je važnost, ne samo radi jezika, kulture i tradicije već zbog iskazivanja etničke pripadnosti hrvatskom narodu koja se sa svakom novom generacije sve više gubi. Postavljanje dvojezičnih ploča u Gradišću svjedoči o ustrajnosti u namjeri da se očuva jezik, kultura i tradicija na prostoru Gradišća u Austriji. Hrvatska je manjina u Gradišću svojom ustrajnošću postigla da je danas priznata manjina, a gradišćanski Hrvati su punopravni državljani Austrije.

9. LITERATURA

- Benčić, N. (1998). *Književnost gradišćanskih Hrvata od XVI. stoljeća do 1921.* Zagreb: Društvo hrvatskih književnika – Hrvatski centar PE.
- Čizmić I., Sopta, M. i Šakić, V. (2005). *Iseljena Hrvatska.* Zagreb: Golden marketing - Tehnička knjiga.
- gradišćanski Hrvati. (2021). U *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje.* Preuzeto s <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=22976>.
- Gradišće. (2021). U *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje.* Preuzeto s <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=22977>.
- Herek, S. (2020). *Hrvatski bal gradišćanskih Hrvata.* Preuzeto 22. 7. 2023. s <https://matis.hr/dogadanja/hrvatski-bal-gradiscanskih-hrvata/>
- Hrvatski akademski klub, (2023). *Povijest.* Preuzeto 24. 7. 2023. s <https://www.hakovci.org/hr/geschichte/>
- Hrvatski centar, (bez dat.) Preuzeto 25. 7. 2023. s <https://www.hrvatskicentar.at/o-nami>
- Hrvatsko štamparsko društvo, (bez dat.). *Tajednik Gradišćanskih Hrvatov-Hrvatske novine.* Preuzeto 23. 7. 2023. s <https://hrvatskenovine.at/o-nama>
- Ivančan, I. (2021). *Gradišćanski Hrvati – povijest, kultura i govor* (Diplomski rad). Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija. Preuzeto 23. 7. 2023. s <https://zir.nsk.hr/islandora/object/hrstud:2551/datastream/PDF/view>
- Klindić, I. (2021). *Zanimljiva legenda o tome kako je okončan dugi i teški Stogodišnji hrvatsko-turski rat.* Preuzeto 27. 8 2023. s <https://licegrada.hr/zanimljiva-legenda-o-tome-kako-je-okoncan-dugi-i-teski-stogodisnji-hrvatsko-turski-rat/>
- Matijašec, P. (2016). *Uloga gradišćanskohrvatskih udruga u očuvanju hrvatskog jezika i kulture u Austriji* (Diplomski rad). Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet. Preuzeto 22. 7. 2023. s http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/8646/1/Diplomski%20rad_Patricija%20Matijašec.pdf
- Meršić Miloradić, M. (1978). *Jačke.* Željezo: Hrvatsko štamparsko društvo.
- Meršić Miloradić, Mate. (2021). U *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje.* Preuzeto 10. 6. 2023. s <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=40248>.

- Numanović, E. (2010). *Ranije smo se sramili što smo Hrvati. Danas je to druga priča!* Preuzeto 20. 7. 2023. s <https://www.dw.com/hr/ranije-smo-se-sramili-što-smo-hrvati-danas-je-to-druga-priča/a-5164897>
- Pavličević, D. (1973). Gradišćanski Hrvati, izdanje Čakavskog sabora, Zagreb, 1973, str. 337, 3 karte i 20 slika. *Časopis za suvremenu povijest*, 5 (2), 155-160. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/219265>
- Piškorec, V. (2007). Narativni identitet u jezičnobiografskim intervjuima. U: *Jezik i identiteti*, Granić, J. (ur.) Zagreb: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, str. 457-467.
- Ritig-Beljak, Nives (1995). Pregled usmene književnosti. U: *Zbornika radova, Povijest i kultura Gradišćanskih Hrvata*. Ivan Kampuš I. (ur.), Zagreb: Nakladni zavod Globus, str. 334-360.
- Službeni turistički portal (bez dat.). Preuzeto 7. 8. 2023. s <https://www.austria.info/hr/turisticke-destinacije/savezne-pokrajine/gradisce>
- Središnji ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske (bez dat.) *Hrvatska manjina u Republici Austriji*. Preuzeto 24. 7. 2023. s <https://hrvatiizvanrh.gov.hr/hrvati-izvan-rh/hrvatska-manjina-u-inozemstvu/hrvatska-manjina-u-republici-austriji/737>
- Šikić, T. (2020). *Hrvati u Austriji*. Preuzeto 20. 7. 2023. s <https://glashrvatske.hrt.hr/hr/ljudi/hrvati-u-austriji-1892478>
- Valentić, M. (1977). Obilježja povijesnog razvitka Gradišćanskih Hrvata. *Časopis za suvremenu povijest*, 9 (1), 95-107. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/216798>
- Znanstveni institut Gradišćanskih Hrvatov, (bez dat.) Preuzeto 24. 7. 2023. s <https://www.zigh.at/kulturna-nagrada-gradiscanskih-hrvatov/>